

УДК 7.072.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-12>

ОСОБЛИВОСТІ РОЛІ ТА МІСЦЯ МУЗИКИ У ФОКУСІ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ

Мельничук Святослав Філімонович

Народний артист України, Заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри народно-інструментального виконавства
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-9638-7136
e-mail: hirow@ukr.net

В даній науковій розвідці презентується загальна характеристика закономірностей побутування та сприйняття класичної музики у сучасному просторі культури метамодерну. В процесі нашого дослідження ми намагалися виявити та експлікувати функції музичного мистецтва в контексті озвучування простору повсякденності.

В статті проілюстровано, що музика, як відображальне явище культури соціуму, звучить у найрізноманітніших контекстах людської життєдіяльності, унаслідок чого її статус виявляється гранично рухливим, тобто, вона може виступати як у ролі повсякденної, так і в ролі "надпобутової" музики.

Автор акцентує, що відносно музичного мистецтва, яке звучить "закадрово" в ракурсі соціальних дій, традиційний поділ на жанри вже не діє. В нашій науковій роботі, зважаючи на тотальність "закадрового" сприйняття музики, формується закономірне питання – а чи можливо в принципі сьогоденній час визначати роль тієї чи іншої музики через традиційні жанрові градації? Процес зняття жанрових кордонів проявляється особливо наочно, коли в якості "супроводжувальної" музики виступає класика. Ми, намагалися докладніше позначити її специфічні функції у озвучуванні різних просторів і подій людської життєдіяльності. Класична музика, що лунає "закулісно", миттєво виокремлює те місце, де вона звучить, з усього навколишнього ландшафту і взагалі з контексту повсякденності і буденності, за рахунок того, що її звуковий код різко відрізняється від звичного звукового коду сучасної епохи. Навіть якщо класична музика звучить "закадрово", то людина все одно відмітить її присутність так само, як, наприклад, вона відразу почує іноземну мову серед загального гомону людей, що розмовляють. Зауважено, що контексти звучання музики, яка звучить фоново, значно широкоформатніші та поліфонічніші порівняно з прагматичними цілями, що переслідуються функціональною музикою.

Визначається, що музичне мистецтво, класичне зокрема, своєю присутністю формує ілюзію гармонійності, естетичної привабливості навколишнього простору, звичайних дій та соціальних відносин, сприяє стиранню кордонів між віддаленими історичними епохами, привносить у життєву буденність відчуття духовної змістовності та значущості.

Ключові слова: музичне мистецтво, культура, музична культура, класична музика, мистецтво, неокультура.

FEATURES OF THE ROLE AND PLACE OF MUSIC IN THE FOCUS OF MODERN CULTURE TRENDS

Sviatoslav Melnychuk

Rivne State University of the Humanities

This scientific investigation presents a general characteristic of the patterns of existence and perception of classical music in the modern space of metamodern culture. In the process of our research, we tried to identify and explain the functions of musical art in the context of voicing the space of everyday life.

The article illustrates that music, as a reflective phenomenon of the culture of society, sounds in a wide variety of contexts of human life, as a result of which its status is extremely mobile, that is, it can act as both everyday and "super-everyday" music.

It is emphasized that in essence, with regard to musical art, which sounds "off-screen" in the perspective of social actions, the traditional division into genres no longer applies. In our scientific work, given the totality of the "off-screen" perception of music, a natural question arises – is it possible in principle today to determine the role of this or that music through traditional genre gradations? The process of removing genre boundaries is especially evident when classical music acts as "accompanying" music. We tried to indicate in more detail its specific functions in voicing various spaces and events of human life. Classical music, which

sounds "behind the scenes", instantly distinguishes the place where it sounds from the entire surrounding landscape and generally from the context of everyday life and mundanity, due to the fact that its sound code is strikingly different from the usual sound code of the modern era. Even if classical music sounds "behind the scenes", a person will still notice its presence in the same way as, for example, he will immediately hear a foreign language among the general hubbub of people talking.

It has been noted that the contexts of sounding music, which sounds in the background, are much wider and more polyphonic compared to the pragmatic goals pursued by functional music.

It is determined that musical art, classical in particular, by its presence forms the illusion of harmony, aesthetic appeal of the surrounding space, ordinary actions and social relations, contributes to the erasure of boundaries between distant historical eras, and brings a sense of spiritual content and significance to everyday life.

Key words: musical art, culture, musical culture, classical music, art, neoculture.

Постановка проблеми. Реалії та тренди сьогодення, в певній мірі, здійснили деякі трансформаційні рухи в контексті значення та місця класичного музичного мистецтва в буденному соціальному житті пересічної людини. Час сьогодення – нещадний. Реалії сучасної культури презентують новітні тренди, які в свою чергу здійснюють експлікацію духовних попитів споживача сьогодення. Щодо класичної музики, то вона, на сьогоднішній момент, не користується відповідною популярністю, як у минулі часи. Безпосередньо, поняття класичної музики асоціюється з період класицизму, який тривав з 1750 до 1830 року. Як ми бачимо, це досить обмежений період в розрізі світової культури. В сьогоденні, зазвичай, під "класичною" розуміється будь-яка серйозна музика, яка виходить за межі поняття "роп" (англ.). Стало досить звичним прирівнювати до класики строгу, інтелектуальну та лаконічну музику, яка суттєво відрізняється від поширеного у сучасній культурі "rock", "роп", чи "rap" напрямків.

Філософи, мистецтвознавці, культурологи, у фокусі крайніх десятиліть у суспільстві спостерігається занепад моральності та духовності. У світі людина живе і розвивається, оточена безліччю різноманітних джерел сильного впливу на неї як позитивного, і негативного характеру (це, насамперед, засоби масової комунікації та інформації). В ракурсі сьогоденних культурних трендів презентується музика, переважно необтяжлива для інтелекту, музика, яка здатна деформувати духовний світ молоді, провокує негативні, асоціальні форми поведінки. Музичне мистецтво, поряд з Інтернетом, займає одне з вагомих місць у структурі вільного часу молоді, що є визначальним споживачем масової музичної продукції, яка передбачає цілу гаму стилів та напрямків.

Метою нашої наукової розвідки є відродження інтересу інтелектуальної молоді неокультури сьогодення до класичної музики, яка здатна виховувати та формувати естетичний смак, яка, в свою чергу, має багатогранний моральний-духовно вплив на особистість, що є вагомим саме в період її становлення. Для досягнення мети поставлено

такі завдання: експлікувати яскраві приклади класичної музики; розкрити поняття «духовно-моральний потенціал класичної музики»; презентувати роль та місце музичного мистецтва у фокусі реалій сьогодення в контексті духовного розвитку сучасної молоді.

Аналіз досліджень. Для здійснення можливості розгляду та аналізу нашої проблеми ми звернулися до попереднього досвіду наукових розвідок. Дослідження, присвячених вектору наших пошуків, відобразилися у працях як зарубіжних: Т. Адорно, І. Гольдварга, М. Рональда, Дж. Котарба, А. Норта так і вітчизняних науковців: М. Іваненко, О. Семенова, А. Басова, що послужили вагомим інтелектуальним базисом для мистецтвознавчої аналітики, роздумів, сумнівів та пошуків.

Виклад основного матеріалу. Музична культура, на нашу думку, тісно пов'язана з способом життя, тому супроводжує всі типізовані соціальні дії: з ранку до вечора. Адже, життя людини пронизане музикою і безпосередньо стосується її соціалізації. Відомо, що соціалізація людини починається з його народження. Потрапляючи у соціум, людина має, з одного боку, стати особистістю, з іншого — соціальним суб'єктом, який приймає норми суспільства. Музична культура є для суспільства та людини інструментом соціалізації, водночас у ній закладено самодостатні цінності та норми, що підлягають засвоєнню. Музика як форма, за великим рахунком, не характеризується соціальністю, але вміщена в соціальний контекст, вона її набуває. Музична культура займає особливе місце у системі культури суспільства, бо завдяки їй розкривається духовний образ епохи. Можна прослідкувати, що класичне музичне мистецтво, охоче включають у такі контексти нашого життя, де експлікуватиме роль, на кшталт, супроводжуючого елементу навколишньої об'єктивної реальності, поза зв'язком із запрограмованою цілою низкою ідей та смислів. Навіть, не беручи до уваги, що протягом ХХ століття формувалася концепція класичного музичного мистецтва як мистецтва елітарного, самоцінного, що потребує фокусування уваги на ньому самому, проте водночас з

цим устатковувалися акти, що скріплювали логічність та доречність його звучання у різних випадках та ситуативності людського повсякденного життя. Можемо стверджувати, що однією з головних причин, що ініціювали розширення форм сприйняття музичного мистецтва, полягає у технічному прогресі що презентував розвиток звуковідтворювальної апаратури. Поява в побуті технічних засобів поширення музики, які однаково підходять для відтворення будь-яких музичних творів, призвело до того, що межа між "повсякденною" та "надпобутовою" музикою стала гранично рухомою (Цукер, 2003). Тим паче, стрімкий розвиток в якостях та розмірах звуковідтворювальних пристроїв і в ступеня їхньої мобільності, що відбувся на тлі метамодернового ХХІ століття, завершився тим, що людина отримала абсолютну свободу пересування разом із музикою, а можливості озвучування музикою різноцільових просторів стали безмежними. І як доказ усіх цих технічних революцій можна почути будь-який фрагмент опери чи концерту по дорозі на роботу, насолодитися симфонічним *allegro con brio*, стоячи в черзі на касі, або милуватися у міському парку фонтанами, які зачаровують людину своїми "рухами" під звуки шубертівських вальсів. Стосовно нинішнього побутування музики можна зауважувати щодо неминучого звукове супроводжування різними музичними творами, без конкретної жанрової і стильової демаркації. "Сама система комунікації, характерна для сучасної культури, її динаміка демонструє свободу поведінки з будь-якими артефактами, незалежно від матеріалу і того поля значень, яке стоїть за ними, адже ініціатива вибору та формування поля значень для обраного виявилася чи не вперше в історії людських спільнот виключно особистою справою" (Іваненко, 2017). Відповідно, музичним супроводом, який нібито не помітно транслюється в динаміків супермаркету чи кав'ярні, з рівним успіхом можуть стати і V Симфонія Людвіга ван Бетховена, і megahit від Ozzy Osbourne "No More Tears". І як показало широкоформатне соціологічне дослідження, «цінність музики в повсякденному житті людей залежить від того, як вони її використовують і від ступеня їхнього залучення до процесу слухання, яка в свою чергу визначається контекстом» (North, 2004) Оточена звуковідтворювальними пристроями людина підсвідомо починає відчувати, що в "озвучуваному" місці є своє життя, навіть якщо не зустрічає тут жодної живої душі чи вступає ні з ким у контакт. Коли в якості такого посередника між людиною і навколишнім простором виступає класична музика, вона допомагає не тільки "одухотворити" технологізовану реальність, а й вписати її в поступальний рух історії. Класична музика своєю присутністю у звуковому ландшафті сучасності примиряє технічний прогрес із законо-

мірностями розвитку культури, забезпечуючи їх просторовий синтез. Класика допомагає створити ілюзію, що розширюючи межі технічної цивілізації, людина при цьому нічого не втрачає зі сфери свого духовного життя, а навпаки, вона збирає, концентрує свої найкращі досягнення та отримує можливість насолоджуватися ними у будь-якому місці, у будь-який час. Технічний прогрес, в такий спосіб, як колосально збільшує аудиторію класичної музики, а й дозволяє долучатися до неї з максимальним комфортом. Інша причина настільки широкої затребуваності фонові музики пов'язана з розростанням простору споживання та необхідністю завуалювання комерційних інтересів в естетично привабливі форми. Не випадково сьогодні всі торгові центри закликають своїх клієнтів яскравою музикою, яка покликана посилити задоволення від покупок, зробивши його якомога повнішим та різноманітнішим. Закономірність така, що чим більше посилюється прагматична складова життя, тим сильніше вона потребує естетичних декорацій, щоб людина могла споживати, і при цьому не відчувати, що вона споживає, і що її теж «споживають», нескінченно помножуючи кількість надуманих бажань і потреб. Класична ж музика своєю присутністю облагороджує процеси споживання, як би обволікає і відсуває комерційні цілі на другий план, створює ілюзію, що цінність речей або послуг, що купуються, виражається аж ніяк не в грошовому еквіваленті. В даному випадку використовується авторитет класичної музики як високого мистецтва, нерозривно пов'язаного з духовним початком, особистісними стосунками та досконалістю якості. Процес споживання, супроводжуваний класичною музикою, набуває антураж світського спілкування щодо "високих матерій", і цим утилітарний характер ділової угоди нівелюється. Водночас простір споживання всіма силами намагається створити ілюзію тотально позитивної та незмінно комфортної атмосфери життєвого буття. Сучасний цивілізаційний демократизм має на увазі, що кожна людина має право на приємні відчуття, які повинні йти безперервним потоком, одне за одним. У життєвому континуумі не повинно виникати порожнеч, не заповнених будь-якими корисними та захоплюючими враженнями. Цей страх нічим не зайнятого часу спонукає людину жити в безперервному відчутті очікування чогось. Як одного разу зауважив Т. Адорно, "люди бояться часу і тому – у вигляді компенсації – вигадують таку метафізику часу, де перекладають на якийсь час провину за те, що в цьому відчуженому світі не відчувають, що живуть" (Басова, 2014). У свою чергу музика не дає людині залишатися з «порожнім» часом віч-на-віч, допомагаючи з легкістю заповнити і прикрасити собою як короткочасні, так і тривалі періоди очікування. (Як показало дослідження британських учених, причина

"допомагає скоротити час" є другою за популярністю відповіддю у визначенні функції музики, що звучить фоном (Kotarba, 2009). Музичне мистецтво, яке звучить фоново покликане "заретушувати" паузи, що виникають, тобто створити необхідне відчуття безперервності і реальності буття, або, знову звертаючись до слів Т. Адорно – музика ідеальна для рекламування дійсності (Басова, 2014). Специфічна зручність класичної музики, що використовується як заповнювач періодів очікування, полягає в тому, що вона здатна створити ситуацію знеособленої комунікації, тим самим допомагаючи звести до мінімуму відчуття навантаження, примусу і приховати прагматизм і розрахунок, що лежать в основі процесів споживання. Наприклад, звучання класичної музики перед початком презентації нової моделі автомобіля створює необхідну піднесену атмосферу, повідомляє учасникам відчуття значущості майбутньої події. У людей створюється ілюзія, що вони зібралися разом, щоб приємно провести час, а аж ніяк не заради вивчення технічних характеристик чергової моделі автомобільної промисловості. У всіх подібних ситуаціях всупереч тому, що класична музика є суто авторським мистецтвом та виразом індивідуалістичного духу, вона сприймається як гранично об'єктивне та імперсональне музичне тло, враховуючи те, що вона не є мовою сучасної епохи і, як правило, не асоціюється з конкретною державою, нацією, звичайними операціями та ситуаціями. Нарешті, саме та музика, яка звучить, так би мовити, "закулісно", супроводжувально, завдяки своїй функціонально-естетичній амбівалентності може стати дієвим регулятором соціальної поведінки людини, у певні моменти фокусуючи або "присипляючи" увагу індивіда. Причому класична музика виявляється у цьому плані найбільш пластичним і універсальним інструментом. Вона може миттєво привертати увагу людини, за рахунок того, що як говорилося вище, різко відрізняється від загального звукового контексту епохи і яскраво виділяється зі звичного слухового досвіду сучасної людини. Але з цієї причини вона легко перетворюється на звуковий фон, адже розуміння її змісту і занурення в саму музику вимагає певної зосередженості, більшість її смислів не лежить на поверхні, а значить їх дуже складно "ловити" мимохідь, паралельно з роздумом про інше або виконання будь-якої дії. Тому сприймати класичну музику як фон у певному сенсі простіше, ніж популярну музику. У разі фонового прослуховування класична музика перетворюється на свого роду кантівську "річ у собі" – за нею визнається об'єктивна цінність, яка належить самій музиці, і не пропадає, навіть якщо людина не розуміє цієї музики і не вслухається в неї (DeNora, 2000). Саме тому класична музика знову ж таки має попит у заповненні проміжків

очікування. Час слухання класичної музики за визначенням може бути втраченим, нібито "викинутим на вітер", вона сприймається не просто як розвага, а як прилучення до чогось безумовно цінного і як підвищення людиною свого культурного рівня.

Завдячуючи своєму незаперечному авторитету класична музика нівелює змістовну порожнечу очікуваного часу, усуває відчуття безглуздой витрати часу життя, оскільки наповнює цей час естетичними забарвленнями, які можуть розцінюватися людиною як різновид цінного придбання та володіння ними.

Висновки. Музичне мистецтво сприяло формуванню тимчасовості, безперервності та "музичної" значущості в розрізі духовного життя, воно ж забезпечило становлення низки процесуально-динамічних та енергетичних її аспектів. Саме класична музика (але, звичайно, не тільки вона одна) допомогла сформуватися в самостійне ціле процесам терпіння, що мають місце у "Я-реальності". Тим самим ми повернулися до тези, висунутої вище: класична музика та певні сторони особистості людини неокультури сьогодення формувалися одночасно, причому необхідною умовою становлення класичної музики виступає новоєвропейська особистість, що формується, і навпаки, – необхідною умовою становлення певних зазначених тут сторін новоєвропейської особистості стає, безпосередньо, класична музика

Класична музика неспроможна нести у собі якісь негативні емоції, вона божественна, прекрасна та досконала; має автоматично наділяти цими властивостями простір і час свого звучання. Коли в модерновому життєвому середовищі класична музика звучить від імені конкретної сучасної людини, то ця людина вже не знаходиться вічно-віч із сьогоденням. Його обволікають і захищають ритми життя минулого, гармонія минулих епох, лад ліричного самовираження далеких поколінь. Таким чином, класична музика нерідко виступає в ролі свого роду оберегу, що згладжує конфлікти між сучасністю та історією, між простором технологізованої цивілізації, що розростається, і самовідчуттям у ній окремо взятого індивіда який під гнітом техногенності та неокультури прагне краси, гармонії та катарсису.

Саме в розрізі сучасності, в кричущий період знівелювання життєвих цінностей, необхідно приділяти чимало сил тому, щоб навчити сучасну молоду людину мислити. Поряд із цим забувається те, що почуття теж потребують виховання та вправ, як і будь-яка інша тілесна та душевна здатність. Тому, в ракурсі експлікації культури споживачу, важливо залучити молоде покоління до художніх цінностей світової культури, музичної зокрема, пробуджувати в душах потяг до краси, захоплення прекрасним в усіх його проявах.

Література:

- Цукер, А. (2003). І рок, і симфонія: монографія. Харків: Пегас. 304 с.
- Іваненко, М. В., Семенова, О. А. (2017). Класична музика в сучасному побутуванні. Молодий вчений. (11), 499–501. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_121
- North, A. C., Hangreaves, D.J. (2004). Uses of Music in Everyday life. Music perception: *An Interdisciplinary Journal*. 22 (1), 41–77. URL: https://www.researchgate.net/publication/260204312_Uses_of_Music_in_Everyday_Life
- Басова, А.Г. (2015). Концепт музики в соціологічній теорії XX століття. Наукові записки НаУКМА. *Соціологічні науки*. (Т. 174). 40–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_s_2015_174_8
- Kotarba, J. A. (2017). Understanding Society through Popular Music. New York: Routledge. 155–173. <https://doi.org/10.4324/9781315751641>
- DeNora, T. (2000). Music in Everyday Life. Cambridge : Cambridge University Press. 151–163. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489433>

References:

- Tsuker, A. (2003). I rok, i symfoniya [Both rock and symphony]: monohrafiya. Kharkiv: Pehas. 304 s. [in Ukrainian].
- Ivanenko, M. V., Semenova, O. A. (2017). Klasychna muzyka v suchasnomu pobutuvanni [Classical music in modern life]. *Molodyy vchenyy*. (11), 499–501. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_121 [in Ukrainian]
- North, A. C., Hangreaves, D.J. (2004). Uses of Music in Everyday life. Music perception: *An Interdisciplinary Journal*. 22 (1), 41–77. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/260204312_Uses_of_Music_in_Everyday_Life
- Basova, A.H. (2015). Kontsept muzyky v sotsiolohichniy teorii XX stolittya [The concept of music in the sociological theory of the 20th century]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiolohichni nauky*. (T. 174). 40–45. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_s_2015_174_8 [in Ukrainian]
- Kotarba, J. A. (2017). Understanding Society through Popular Music. New York: Routledge. 155–173. <https://doi.org/10.4324/9781315751641>
- DeNora, T. (2000). Music in Everyday Life. Cambridge : Cambridge University Press. 151–163. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489433>